

Наталка Полтавка

Іван Котляревський

Опера малороссийская в 2-х действиях

ДЕЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА:

В о з н ы й Т е г е р в а к о в с к
и й.

Г о р п и н а Т е р п и л и х а -
вдова старуха.

Н а т а л к а - дочь ее.

П е т р о - любовник Наталки.

М и к о л а - дальний родственник Терпилихи.

М а к о г о н е н к о - выборный села.

ДЕЙСТВИЕ I

Театр представляет село при реке Ворскле. Чрез сцену улица малороссийских хат, к реке ведущая, и в сей улице хата Терпилихи.

ЯВЛЕНИЕ 1

Наталка (выходит из хаты с ведрами на коромысле, подойдя к реке, ставит ведра на берегу, подходит на край сцены в задумчивости и поет).

№ 1

Віють вітри, віють буйні, аж
дерева гнуться;

О, як моє болить серце, а
сльози не ллються.

Трачу літа в лютім горі і кінця
не бачу,

Тільки тогді і полегша, як
нишком поплачу.

Не поправлять сльози щастя,
серцю легше буде,

Хто щасливим був часочок, по
смерть не забуде.

Єсть же люди, що і моїй зави-
дують долі,

Чи щаслива та билінка, що

ростеть на полі?

Що на полі, що на пісках, без
роси, на сонці?

Тяжко жити без милого і в
своїй сторонці.

Де ти, милий, чорнобривий?
Де ти? Озовися!

Як я, бідна, тут горюю, прий-
ди подивися.

Полетіла б я до тебе, та крил-
ля не маю,

Щоб побачив, як без тебе з го-
ря висихаю.

До кого я пригорнуся, і хто
приголубить?

Коли тепер того нема, який
мене любить.

Петре! Петре! Де ти тепер?
Може, де скитаєшся в нужді і го-
рі і проkliнаєш свою долю;
проkliнаєш Наталку, що через
неї утеряв пристанище; а може
(плачет), забув, що я живу і на
світі. Ти був бідним, любив мене

- і за те потерпів і мусив мене
оставити; я тебе любила і тепер
люблю. Ми тепер рівня з тобою:
і я стала така бідна, як і ти. Вер-
нися до мого серця! Нехай гля-
нуть очі мої на тебе іще раз і на-
віки закриються...

ЯВЛЕНИЕ 2

Наталка и возный

В о з н ы й. Благоденственно-
го і мирного перебуванія! (В сто-
рону). Удобная okazія предстала
здѣлати о собі предложеніє на
самоті.

Н а т а л к а (кланяясь). Здоро-
ві були, добродію, пане возний!

В о з н ы й. "Добродію"! "Доб-
родію"! Я хотів би, щоб ти звала
мене - тее-то як його - не више-
пом'янутим ім'ярек.

Н а т а л к а. Я вас зову так, як
все село наше величає, шануючи
ваше письменство і розум.

В о з н ы й. Не о сем, галочко, -
теє-то як його - хлопчу я, но
желаю із медових уст твоїх сли-
шати умилительное названіє,
сообразное моему чувству.
Послушай:

N 2

От юних літ не знав я любові,
Не ощущал возженія в крові;
Как вдруг предстал Наталки
вид ясний,

Как райский крин, душистий,
прекрасний;

Утробу всю потряс;

Кров взволновалась,

Душа смішалась;

Настал мой час!

Настал мой час; і серце все
стонеть;

Как камень, дух в пучину зол
тонеть.

Безмірно, ах! люблю тя, діви-
цю,

Как жадний волк младую яг-

ницю.

Твой предвіщаєть зрак
Мні жизнь дражайшу,
Для чувств сладчайшу,
Как з медом мак.

Противні мні Статут і розділи,
Позви і копи страх надоїли;
Несносен мні сингкліт весь
бумажний,

Противен тож і чин мой пре-
важний.

Утіху ти подай
Душі смятенной,
Моєй письменной,
О ти, мой рай!

Не в состоянні поставить на
вид тобі сили любові моею. Когда
би я іміл - тее-то як його -
столько языков, сколько артику-
лов в Статуті ілі сколько
зап'ятих в Магдебурзьком праві,
то і сих не довліло би навосхва-
леніє ліпоти твоєї! Ёй-ей, люб-
лю тебе до безконечності.

Н а т а л к а. Бог з вами, добро-

дію! Що ви говорите! Я річі вашей в толк собі не возьму.

В о з н ы й. Лукавиш - теє-то як його - моя галочко! і добре все розумієш. Ну, коли так, я тобі коротенько скажу: я тебе люблю і женитись на тобі хочу.

Н а т а л к а. Гріх вам над бідною дівкою глумитися; чи я вам рівня? Ви пан, а я сирота; ви багатий, а я бідна; ви возний, а я простого роду; та й по всьому я вам не під пару.

В о з н ы й. Ізложеннї в отвітних річах твоїх резони суть - теє-то як його - для любові ничтожні. Уязвленне частореченою любовію серце, по всім божеським і чоловічеським законам, не взираєть ні на породу, ні на літа, ні на состояніє. Она любов все - теє-то як його - рівняєть. Рци одно слово: "Люблю вас, пане возний!" - і аз, вишеупом'янутий, виконаю присягу

о вірном і вічном союзі з тобою.

Н а т а л к а. У вас єсть пословиця: "Знайся кінь з конем, а віл з волом"; шукайте собі, добродію, в городі панночки; чи там трохи єсть суддівен, писарівен і гарних попівен? Любую вибирайте... Ось підіть лиш в неділю або в празник по Полтаві, то побачите таких гарних, що і розказати не можна.

В о з н ы й. Бачив я многих - і ліпообразних, і багатих, но серце моє не імієть - теє-то як його - к ним поползновенія. Ти одна заложила ему позов на вічнії роки, і душа моя ежечасно волаєть тебе і послі нишпорной даже години.

Н а т а л к а. Воля ваша, добродію, а ви так з-письменна говорите, що я того і не зрозумію; та і не вірю, щоб так швидко і дуже залюбитись можна.

В о з н ы й. Не віриш? Так знай

же, що я тебе давно уже - тее-то як його - полюбив, як тільки ви перейшли жити в наше село. Моїх діл околичності, возникающії із неудобних обстоятельств, удерживали соділати признаніє пред тобою; тепер же, читая - тее-то як його - благость в очах твоїх, до формального опреділенія о моеї участі, открой мні, хотя в терміні, партикулярно, резолюцію: могу лі - тее-то як його - без отсрочок, волокити, проторов і убитков получить во вічноє і потомственное владініє тебе - движимое і недвижимое імініє для душі моеї - з правом владіти тобою спокійно, безпрекословно і по своєї волі - тее-то як його - розпоряджать? Скажи, говори, отвічай, отвітствуй, могу лі бить - тее-то як його - мужем пристойним і угодним душі твоєї і тілу?

Н а т а л к а (поет).

Видно шляхи полтавськії і
славну Полтаву,

Пошануйте сиротину і не
вводьте в славу.

Не багата я і проста, но чесно-
го роду,

Не стиджуся прясти, шити і
носити воду.

Ти в жупанах і письменний, і
рівня з панами,

Як же можеш ти дружитися з
простими дівками?

Єсть багацько городянок, ви-
бирай любую;

Ти пан возний - тобі треба не
мене, сільськую.

(По окончаніи пения гово-
рит).

Так, добродію, пане возний!
Перестаньте жартувати надо
мною, безпомощною сиротою.
Моє все багатство єсть моє доб-
ре ім'я; через вас люди начнуть
шептати про мене, а для дівки,
коли об ній люди зашепчуть...

Музыка начинает играть пре-
людиум. Наталка задумывается,
а возный рассуждает и смешные
показывает мины на лице.

ЯВЛЕНИЕ 3

Наталка и возный. И после
выборный, показавшись на сце-
ну, поет.

Н 4

Дід рудий, баба руда,
Батько рудий, мати руда,
Дядько рудий, тітка руда,
Брат рудий, сестра руда,
І я рудий, руду взяв,
Бо рудую сподобав.
Ой по горі по Панянці
В понеділок дуже вранці
Ішли наші новобранці;
Поклонилися шинкарці;
А шинкарка на них - морг:
"Іду, братики, на торг".

Ішли ляхи на три шляхи,
А татари на чотири,
Шведи-враги поле вкрили;
Козак в лузі окликнувся -
Швед, татарин, лях здригнув-
ся,
В дугу всякий зігнувся.

По мере приближення вибор-
ного к оркестру, Наталка подхо-
дит к ведрам, берет их и уходит
домой.

В о з н ы й. Чи се - теє-то як
його - нова пісня, пане вибор-
ний?

В ы б о р н ы й. Та се, добродію
(кланяється), не пісня, а нісеніт-
ниця. Я співаю іногді, що в голо-
ву лізе, - вибачайте, будьте лас-
каві, я не добачив вас.

В о з н ы й. Нічого, нічого. Від-
кіль се так? Чи з гостей ідете -
теє-то як його?..

В и б о р н ы й. Я іду із дому.
Випроводжав гостя: до мене

заїжджав засідатель наш, пан Щипавка; так. уже, знаєте, не без того, - випили по одній, по другій, по третій, холодцем та ковбасою закусили, та вишнівки з кварту укутали, та й, як то кажуть, і підкріпилися.

В о з н ы й. Не розказовав же пан Щипавка якої новини?

В ы б о р н ы й. Де то не розказовав! Жаловався дуже, що всьому земству урвалася тепер нитка, та так, що не тільки засідателям, но самому комісарові уже не те, як давно було... Така, каже, халепа, що притьмом накладно служити. Бо, каже, що перше дурницею доставалося, то тепер або випросити треба, або купити.

В о з н ы й. Ох! правда, правда; даже і в повітовом суді, і во всіх присутственних містах унініе воспослідовало; малійшая проволочка ілі прижимочка проси-

телю, як водилось перше, починається за уголовне преступленіє; а взяточок, сиріч - винуждений подарочок, весьма-очень іскусно у істця ілі отвітчика треба виканючити. Та що і говорить! Тепер і при рекрутських наборах вовся не той порядок ведеться. Трудно становиться жить на світі.

В ы б о р н ы й. Зате нам, простому народові, добре, коли старшина, богобоязлива і справедлива, не допуска письменним п'явкам кров із нас смоктати... Та куди ви, добродію, налагодились?

В о з н ы й. Я наміревал - теєто як його - посітити нашу вдовствующую дякониху, но, побачивши тут Наталку (вздыхает), остановився побалакати з нею.

В ы б о р н ы й (лукаво). Наталку? А де ж (осматривается)

вона?

В о з н ы й. Може, пішла додому.

В ы б о р н ы й. Золото - не дівка! Наградив бог Терпилиху дочкою. Крім того, що красива, розумна, моторна і до всякого діла дотепна, - яке у неї добре серце, як вона поважає матір свою; шанує всіх старших себе; яка трудяща, яка рукодільниця; себе і матір свою на світі держить.

В о з н ы й. Нічого сказати - тее-то як його - хороша, хороша і уже в такому віці...

В ы б о р н ы й. Та й давно б час, так що ж? Сирота, та іще і бідна. Ніхто і не квапиться.

В о з н ы й. Однак ж я чув, що Наталці траплялись женихи, і восьма пристойні, наприклад, тахтауловський дячок, чоловік знаменитий басом своїм, ізучен ярмоля і дуже знаєть пе-

черсько-лаврський напів; другий волосний - теє-то як його - писар із Восьмачок, молодець не убогий і продовжуючий службу свою безпорочно скоро год; третій - підканцелярист із суда по імені Скоробреха і многіі другії, но Наталка...

В у б о р н ы й. Що? Одказала? Добре зробила. Тахтауловський дяк п'є горілки багато і уже спада з голосу; волосний писар і підканцелярист Скоробреха, як кажуть, жевжики обидва і голі, вашеці проше, як хлистики, а Наталці треба не письменного, а хазяїна доброго, щоб умів хліб робити і щоб жінку свою з матір'ю годовав і зодігав.

В о з н ы й. Для чого же не письменного? Наука - теє-то як його - в ліс не йде; письменство не єсть преткновеніє ілі поміха ко вступленію в законний брак. Я скажу за себе: правда, я - теє-

то як його - письменний, но по
благості всевишнього єсмь чо-
ловік, а по милості дворян - воз-
ний, і живу хоть не так, як люди,
а хоть побіля людей; копійка во-
лочиться і про чорний день
іміється. Признаюсь тобі, як
приятелю, буде чим і жінку -
теє-то як його - і другого кого
годовати і зодігати.

В ы б о р н ы й. Так чом же ви
не одружитесь? Уже ж, здається,
пора. Хіба в ченці постригтись
хочете? Чи ще, може, суджена на
очі не нависла? Хіба хочете, щоб
вам на весіллі сю пісню співали?
Ось слухайте.

(Виборный поет)

N 5

Ой під вишнею, під черешнею
Стояв старий з молодю, як із
ягодою.

І просилася, і молилася:

"Пусти мене, старий діду, на
улицю погулять!"

"Ой я й сам не піду, і тебе не
пущу:

Хочеш мене, старенького, да
покинути.

Ой не кидай мене, моя голу-
бочко,

Куплю тобі хатку, і ще сіна
жатку,

І ставок, і млинок, і вишневий
садок".

"Ой не хочу хатки, ані сіна
жатки,

Ні ставка, ні млинка, ні виш-
невого садка.

Ой ти, старий дідура, і зогнув-
ся, як дуга,

А я, молоденька, гуляти ра-
денька".

В о з н ы й. Коли другії облиз-
няймають, то і ми остере-
гаємся. Наталка многим жени-
хам піднесла печеного кабака;

глядя на сіє, і я собі на умі.

В ы б о р н ы й. А вам що до Наталки? Будто всі дівки на неї схожі? Не тільки світа, що в вікні; сього дива повно на світі! Та до такого пана, як ви, у іншої аж жижка задрижить!

В о з н ы й (в сторону). Признаюсь йому в моєй любові к Наталці. Послухай, пане виборний! Нігде - тее-то як його - правди дівати, я люблю Наталку всею душею, всею мислю і всім серцем моїм, не могу без неї жити, так її образ - тее-то як його - за мною і слідить. Як ти думаєш? Як совітуєш в таковом моєм припадці?

В ы б о р н ы й. А що тут довго думати? Старостів посилати за рушниками, та й кінець. Стара Терпилиха не зсунулась іще з глузду, щоб вам одказати.

В о з н ы й. Ох, ох, ох!.. Стара не страшна, так молода кирпу гне!

Я уже їй говорив, як то кажуть, надогад буряків - тее-то як його - так де! Ні приступу!

В у б о р н ы й. Що ж вона говорить, чим одговорюється і що каже?

В о з н ы й. Она ізлагаєть нерезоннії - тее-то як його - причини; она приводить в довод знакомство вола з волон, коня з конем; нарицаєть себе сиротою, а мене паном; себе бідною, а мене багатим; себе простою - тее-то як його - а мене возним; і рішительний приговор учинила - що я їй, а она мні не рівня - тее-то як його.

В у б о р н ы й. А ви ж їй що?

В о з н ы й. Я їй пояснил, що любов все равняєть.

В у б о р н ы й. А вона ж вам що?

В о з н ы й. Що для мене благопристойніє панночка, ніж простая селянка.

В у б о р н ы й. А ви ж їй що?

В о з н ы й. Що она - тее-то як
його - одна моя госпожа.

В у б о р н ы й. А вона ж вам
що?

В о з н ы й. Що она не вірить,
щоб так дуже - тее-то як його -
можна полюбити.

В у б о р н ы й. А ви ж їй що?

В о з н ы й. Що я її давно люб-
лю.

В у б о р н ы й. А вона ж вам
що?

В о з н ы й. Щоб я одв'язався
од неї.

В у б о р н ы й. А ви ж їй що?

В о з н ы й (с жаром). Що? Ні-
чого!.. Тебе чорт приніс - тее-то
як його - Наталка утекла, а я з
тобою остався.

В у б о р н ы й. Ой ви, письмен-
ні! Вгору деретесь, а під носом
нічого не бачите: Наталка об-
манювала вас, коли говорила,
що ви їй не рівня. У неї не те на

серці...

В о з н ы й. Не те? А що ж би
такеє?

В ы б о р н ы й. Уже не що, дру-
гого любить; ви, може, чували,
що як вони ще жили в Полтаві і
покійний Терпило жив був, то
прийняв було до себе якогось
сироту Петра за годованця. Хло-
пець виріс славний, гарний, доб-
рий, проворний і роботящий;
він од Наталки старший був го-
дів три або чотири; з нею виго-
довавсь і зріс вкупі. Терпило і
Терпилиха любили годованця
свого, як рідного сина, та було й
за що! Наталка любилась з Пет-
ром, як брат з сестрою. Но Тер-
пило, понадіявшись на своє ба-
гатство, зачав знаходитись не з
рівнею: зачав, бач, заводити
бенкети з повитчиками, з кан-
целяристами, купцями і цех-
мистрами - пив, гуляв і шахро-
вав гроші; покинув свій проми-

сел і мало-помалу розточив своє добро, розпився, зачав гримати за Наталку на доброго Петра і вигнав його із свого дому; послі, як не стало і посліднього сього робітника, Терпило зовсім ізвівся; в бідності умер і без куска хліба оставив жінку і дочку.

В о з н ы й. Яким же побитом - теє-то як його - Терпилиха з дочкою опинилися в нашем селі?

В ы б о р н ы й. У Терпила в городі на Мазурівці був двір - гарний, з рубленою хатою, комоною, льохом і садком. Терпилиха по смерті свого старого все те продала, перейшла в наше село, купила собі хатку і тепер живе, як ви знаєте.

В о з н ы й. А вишереченний Петро де - теє-то як його - обрітається?

В ы б о р н ы й. Бог же його зна. Як пішов з двора, то мов в

воду упав, і чутки нема. Наталка без душі його любить, через його всім женихам одказує, та й Терпилиха без сльоз Петра не згадує.

В о з н ы й. Наталка неблаго-розумна: любить такого чоловіка, которго - теє-то як його - можеть бить, і кістки погнили. Лучче синиця в жмені, як журавель в небі.

В ы б о р н ы й. Або, як той грек мовляв: "Лучче живий хорунжий, як мертвий сотник"... А я все-таки думаю, коли б чоловік добрий найшовся, то б Наталка вийшла замож, бо убожество їх таке велике, що неможоту становиться.

В о з н ы й. Сердечний приятелю! Візьмися у Наталки і матері хожденіє іміти по моєму сердечному ділу. Єжелі виіграєш - теє-то як його - любов ко мні Наталки і убідиш її доводами сильни-

ми довести її до брачного мого
ложа на законном основанні, то
не пожалію - теє-то як його - ні-
чого для тебе. Вір - без дані, без
пошлини, кому хочеш, позов за-
ложу і контроверсії сочиню, -
божусь в том - єже-єй! єй!

В ы б о р н ы й (немного поду-
мав). Що ж? Спрос не біда. Тут
зла ніякого нема. Тільки Натал-
ка не промах!.. О, розумна і до-
гадлива дівка!

В о з н ы й. Осмілься! Ти умієш
увернутись - теє-то як його -
хитро, мудро, недорогим кош-
том; коли ж що, то можна і брех-
нути для обману, приятні ради.

В ы б о р н ы й. Для обману?
Спасибі за се! Брехать і об-
манювать других - од бога гріх,
а од людей сором.

В о з н ы й. О, простота, прос-
тота! Хто тепер - теє-то як його -
не брешеть і хто не обмани-
ваєть? Повір мні: ежелі б здесь

собралось много народу і зне-
нацька ангел з неба з огненною
різкою злетів і воскликнул: "
Брехуни і обманщики!.. ховай-
тесь, а то я поражу вас!.." - ей-ей,
всі присіли би к землі совісті ра-
ди. Блаженна лож, когда би-
ваєть в пользу ближніх, а то біда
- тее-то як його - що часто лжем
ілі ради своєї ви годи, ілі на
упад других.

В ы б о р н ы й. Воно так, ко-
нечне, всі люди грішні, однако
ж...

В о з н ы й. Що "однако ж"? Всі
грішні, та іще і як!.. І один друго-
го так обманюють, як того тре-
ба, і як не верти, а виходить -
кругова порука. Слухай. (Поет).

№ 6

Всякому городу нрав і права,
Всяка імієть свой ум голова,
Всякого прихоті водять за ніс,

Всякого манить к наживі свій
біс.

Лев роздираєть там волка в
куски,

Тут же волк цапа скубе за вис-
ки;

Цап в огороді капусту псує:

Всякий з другого бере за своє.

Всякий, хто вище, то нижчого
гне, -

Дужий безсильного давить і
жме,

Бідний багатого певний слуга,

Корчиться, гнеться пред ним,
як дуга.

Всяк, хто не маже, то дуже
скрипить,

Хто не лукавить, то ззаду си-
дить;

Всякого рот дере ложка суха -

Хто ж єсть на світі, щоб був
без гріха?

В ы б о р н ы й. Воно так!
Тільки великим грішникам час-

то і даром проходить, а маленьким грішникам такого задають бешкету, що і старикам невпам'ятку. Добре, пане возний, я вас поважаю і зараз іду до старої Терпилихи. Бог зна, до чого веде, - може, воно і добре буде, коли ваша доля щаслива.

Дуэт N 7

В о з н ы й и в ы б о р н ы й
Ой доля людська - доля єсть
сліпая!

Часто служить злим, негідним
і їм помагає.

Добрі терплять нужду, по ми-
ру товчуться,

І все не в лад їм приходить, за
що не возьмуться.

До кого ж ласкава ся доля лу-
кава,

Такий живе як сир в маслі,
спустивши рукава.

Без розума люди в світі жи-

вуть гарно,

А з розумом та в недолі вік
проходить марно.

Ой доле людська, чом ти не
правдива,

Що до інших дуже гречна, а до
нас спесива.

(По окончании пения уходят).

Сцена переменяється й предс-
тавляет внутренность хаты Тер-
пилихи.

ЯВЛЕНИЕ 4

Терпилиха прядет, Наталка
шьет.

Т е р п и л и х а. Ти оп'ять чо-
гось сумуєш, Наталко! Оп'ять
щось тобі на думку спало?..

Н а т а л к а. Мені з думки не
йде наше безталання.

Т е р п и л и х а. Що ж робить?
Три роки уже, як ми по убожест-
ву своєму продали дворик свій
на Мазурівці, покинули Полтаву
і перейшли сюди жити; покой-

ний твій батько довів нас до сього.

Н а т а л к а. І, мамо!.. Так йому на роду написано, щоб жити багатим до старості, а умерти бідним; він не винуват.

Т е р п и л и х а. Лучче б була я умерла: не терпіла б такої біди, а більше через твою непокорність.

Н а т а л к а (оставляя роботу). Через мою непокорність ви біду терпите? Мамо!

Т е р п и л и х а. Аякже? Скільки хороших людей сватались за тебе - розумних, зажиточних і чесних, а ти всім одказала; скажи, в яку надежду?

Н а т а л к а. В надежду на бога. Лучче посідію дівкою, як піду заміж за таких женихів, як на мені сватались. Уже нічого сказати - хороші люди!

Т е р п и л и х а. А чому й ні? Дяк тахтауловський чом не чо-

ловік? Він і письменний, розумний і не без копійки. А волосний писар і підканцелярист Скоробрешенко - чому не люди? Кого ж ти думаєш - може, пана якого або губерського панича? Лучче б всього, якби вийшла за дяка, - мала б вічний хліб; була б перше дячихою, а послі і попадею.

Н а т а л к а. Хотя б і протопопшею, то бог з ним! Нехай вони будуть розумні, багаті і письменніші од нашого возного, та коли серце моє не лежить до їх і коли мені вони осоружні!.. Та і всі письменні - нехай вони собі тямляться!

Т е р п и л и х а. Знаю, чом тобі всі не люб'язні; Петро нав'яз тобі в зуби. Дурниця все те, що ти думаєш; чотири годи уже, як обнім ні слуху нема, ні послушанія.

Н а т а л к а. Так що ж? Адже і він об нас нічого не чує, та ми живемо; то і він жив і так же

пам'ятує об нас, та боїться вер-
нуться.

Т е р п и л и х а. Ти не забула,
як покійний твій батько напос-
лідок не злюбив Петра і, умира-
ючи, не дав свого благословенія
на твоє з ним замужество; так і
мого ніколи не буде.

Н а т а л к а (подбегает к мате-
ри, схватывает ее руку и поет).

№ 8

Ой мати, мати! Серце не вва-
жає,

Кого раз полюбить, з тим і
умирає.

Лучче умерти, як з немилим
жити,

Сохнуть з печалі, щодень
сльози лити.

Бідність і багатство - єсть то
божа воля;

З милим їх ділити - єсть щас-
лива доля.

Ой хіба ж я, мати, не твоя дитина,

Коли моя мука тобі буде мила?

І до мого горя ти жалю не маєш,

Хто прийшовсь по серцю, забуть заставляєш!..

(Пропевши, говорить).

О мамо, мамо! Не погуби дочки своєї! (Плачет).

Т е р п и л и х а (с чувством).
Наталко, схаменись! Ти у мене одна, ти кров моя: чи захочу я тебе погубити? Убожество моє, старість силують мене швидше замуж тебе оддати. Не плач, дочко! Я тобі не ворог. Правда, Петро добрий парубок, та де ж він? Нехай же прийде, нехай вернеться до нас; він не лежень, трудящий, з ним обідніти до злиднів не можна. Але що ж! Хто відає - може, де запропастився, а

може, і одружився де, може, забув і тебе. Тепер так буває, що одну нібито любить, а о другій думає.

Н а т а л к а. Петро не такий; серце моє за його ручається, і воно мені віщує що він до нас вернеться. Якби він знав, що ми тепер так бідні - о, з кінця світа прилинув би до нас на допоміж.

Т е р п и л и х а. Не дуже довіряй своєму серцю: сей віщун часто обманює. Придивися, як тепер робиться в світі, та і о Петрі так думай. А лучче, якби ти була мені покорна і мене послухала.

№ 9

Чи я тобі, дочко, не добра желаю,

Коли кого зятем собі вибираю?

Ой дочко, дочко! що ж мні на-

чати?

Де ж люб'язного зятя доста-
ти?

Петро десь блукає, може, оже-
нівся,

Може, за тобою не довго жу-
рився.

Ой дочко, дочко! що ж мні на-
чати,

Де ж люб'язного зятя доста-
ти?

По старості моїй живу через
силу,

Не дождавшись Петра, піду і в
могилу.

Ой дочко, дочко... и проч.

Тебе ж без приюту, молоду ди-
тину,

На кого оставлю, бідну сиро-
тину?

Ой дочко, дочко... й проч.

Ти на те ведеш, щоб я не дож-
дала бачити тебе замужем, щоб
через твоє упрямство не дожила

я віку: бідність, сльози і перебо-
ри твої положать мене в домо-
вину. (Плачет).

Н а т а л к а. Не плачте, мамо!
Я покоряюсь вашій волі і для
вас за першого жениха, вам угод-
ного, піду замож; перенесу своє
горе, забуду Петра і не буду ні-
коли плакати.

Т е р п и л и х а. Наталочко,
дочко моя! Ти все для мене на
світі! Прошу тебе: викинь Петра
з голови - і ти будеш щасливою.
Але хтось мелькнув мимо вікна,
чи не йде хто до нас? (Уходить).

ЯВЛЕНИЕ 5

Наталка (одна)

Трудно, мамо, викинуть Петра
із голови, а іще трудніше із сер-
ця. Но що робить!.. Дала слово за
першого вийти замож - для по-
кою матері треба все перенести.
Скроплю серце своє, перестану

журитись, осушу сльози свої і буду весела. Женихи, яким я одказала, в другий раз не прив'яжуться; возному так одрізала, що мусить одчепитися; більше, здається, нема на приміті. А там... ох!.. Серце моє чогось щемить... (Приметя приближение к двери, садится за роботу).

ЯВЛЕНИЕ 6

Наталка, Терпилиха и выборный.

В ы б о р н ы й. Помагай-бі, Наталко! Як ся маєш, як поживаєш?

Н а т а л к а. Ат, живемо і маємося, як горох при дорозі: хто не схоче той не вскубне.

Т е р п и л и х а. На нас, бідних і безпомощних, як на те похиле дерево, і кози скачуть.

В ы б о р н ы й. Хто ж тобі виноват, стара? Якби оддала дочку

замуж, то і мала, хто вас оборо-
няв би.

Т е р п и л и х а. Я сього тільки
і хочу, так що ж...

В ы б о р н ы й. А що такеє?
Може, женихів нема, абощо? А
може, Наталка?..

Т е р п и л и х а. То бо то і горе!
Скільки не траплялись і хороші
людці, так: "Не хочу та й не хо-
чу!"

В ы б о р н ы й. Дивно мені та
чудно, що Наталка так говорить;
я ніколи б од її розуму сього не
ждав.

Н а т а л к а. Так то вам
здається, а ніхто не віда, хто як
обіда.

Т е р п и л и х а. От так все во-
на - приговорками та одговор-
ками і вивертається; а до того
іще як придасть охання та
сльоз, то я і руки опускаю.

В ы б о р н ы й. Час би, Натал-
ко, взятись за розум: ти уже дів-

ка, не дитя. Кого ж ти дожидаєшся? Чи не із города ти таку примху принесла з собою? О! там панночки дуже чваняться собою і вередують женихами: той не гарний, той не багатий, той не меткий; другий дуже смирний, інший дуже бистрий; той кирпатий, той носатий, та чом не воєнний, та коли і воєнний, то щоб гусарин. А од такого перебору досидяться до того, що послі і на їх ніхто не гляне.

Н а т а л к а. Не рівняйте мене, пане виборний, з городянками: я не вередую і не перебираю женихами. Ви знаєте, хто за мене сватався. Чи уже ж ви хочете спхнути мене із мосту та в воду?

В ы б о р н ы й. Правда, замуж вийти - не дощову годину пере-сидіти; але мені здається, якби чоловік надійний трапився, то б не треба ні для себе, ні для ма-

тері йому одказовать; ви люди не багаті.

Т е р п и л и х а. Не багаті! Та така бідність, таке убожество, що я не знаю, як далше і на світі жити!

Н а т а л к а. Мамо! Бог нас не оставить: єсть і біднійші од нас, а живуть же.

Т е р п и л и х а. Запевне, що живуть, але яка жизнь їх!

Н а т а л к а. Хто живе чесно і годується трудами своїми, тому і кусок черствого хліба смачніший од м'ягкой булки, неправдою нажитої.

Т е р п и л и х а. Говори, говори! А на старості гірко терпіти нужду і во всім недостаток. (К виборному). Хоть і не годиться своєї дочки вихваляти, та скажу вам, що вона добра у мене дитина; вона обіщала для мого покою за першого жениха, аби б добрий, вийти замож.

В у б о р н и й. Об розумі і добрім серці Наталки нічого і говорити; всі матері приміром ставлять її своїм дочкам. Тільки нігде правди дівати, трудненько тепер убогій дівці замуж вийти; без приданого, хоть будь вона мудрійша од царя Соломона, а краща од прекрасного Іосифа, то може умерти сідою панною.

Т е р п и л и х а. Наталко! Чуєш, що говорять? Жалій послі на себе, а не на другого кого.

Н а т а л к а (вздыхаєт). Я і так терплю горе!

В у б о р н и й. Та можна вашому горю і пособити; (лукаво) у мене єсть на приміті чолов'яга і поважний, і багатий, і Наталку дуже собі уподобав.

Н а т а л к а (в сторону). От і біда мені!

Т е р п и л и х а. Жартуєте, пане виборний!

В у б о р н и й. Без жартів,

знаю гарного жениха для Наталки. А коли правду сказати, то я і прийшов за його поговорити з вами, пані Терпилихо.

Н а т а л к а (с нетерпением), А хто такий той жених?

В ы б о р н ы й. Наш возний, Тетерваковський. Ви його знаєте... Чим же не чоловік?

Н а т а л к а. Возний? Чи він же мені рівня? Ви глумитеся надо мною, пане виборний!

Т е р п и л и х а. Я так привикла к своєму безталанню, що боюся і вірити, щоб була сьому правда.

В ы б о р н ы й. З якого ж побиту мені вас обманьовати? Возний Наталку полюбив і хоче на ній женитись; що ж тут за диво? Ну, скажіте ж хутенько, як ви думаєте?

Т е р п и л и х а. Я душею рада такому затеві.

В ы б о р н ы й. А ти, Наталко?

Н а т а л к а. Бога бійтесь, пане виборний! Мені страшно і подумати, щоб такий пан - письменний, розумний і поважний - хотів на мені женитись. Скажіте мені перше, для чого люди женяться?

В ы б о р н ы й. Для чого? Для того... а ти буцім не знаєш?

Н а т а л к а. Мені здається, для того, щоб завести хазяйство і сімейство; жити люб'язно і дружно; бути вірними до смерті і помагати одно другому. А пан, которий жениться на простій дівці, чи буде її вірно любити? Чи буде їй щирим другом до смерті? Йому в голові і буде все роїтися, що він її виручив із бідності, вивів в люди і що вона йому не рівня; буде на неї дивитися з презирством і обходитися з неповагою, і у пана така жінка буде гірше наймички... буде крепачкою.

Т е р п и л и х а. От так вона всякий раз і занесе, та й справляйся з нею. Коли на те пішло, то я скажу: якби не годованець наш Петро, то й Наталка була б як шовкова.

В ы б о р н ы й. Петро? Де ж він? А скільки років, як він пропадає?

Т е р п и л и х а. Уже років трохи не з чотири.

В ы б о р н ы й. І Наталка так обезглузділа, що любить за пропастившогося Петра? І Наталка, кажеш ти, добра дитина, коли бачить рідну свою при старості, в убожестві, всякий час з заплаканими очима і туж-туж умираючу од голодної смерті, - не зжалиться над матір'ю? А ради кого? Ради пройдисвіта, ланця, що, може, де в острозі сидить, може, умер або в москалі завербовався!..

В продолжение сего монолога

мать й дочь плачут.

№ 10

В ы б о р н ы й.
Ей, Наталко, не дровичся!
Т е р п и л и х а.
Та пожалій рідной,
Мене, старой, бідной,
Схаменися!
Н а т а л к а.
Не плач, мамо, не журися!
В ы б о р н ы й.
Забудь Петра-ланця,
Пройдоху-поганця, -
Покорися!
Т е р п и л и х а.
Будь же дочко, мні неслухна!
Н а т а л к а.
Тобі покоряюсь,
На все соглащаюсь
Прямодушно.
В с е т р о є.

Де згода в сімействі, де мир і
тишина,

Щасливі там люди, блаженна
сторона.

Їх бог благословляєть,
Добро їм посилаєть,
І з ними вік живєть.

Т е р п и л и х а. Дочко моя! Го-
лубко моя! Пригорнись до мого
серця, покорність твоя житні і
здоров'я мені придаєть. За твою
повагу і любов до мене бог тебе
не оставить, моє дитятко!

Н а т а л к а. Мамо, мамо! Все
для тебе стерплю, все для тебе
зроблю, і коли мені бог помо-
жить осушити твої сльози, то я
найщасливіша буду на світі,
тільки...

В ы б о р н ы й. А все-таки
"тільки"! Вже куда не кинь, то
клин. Викинь лиш дур з голови;
удар лихом об землю, - мовчи та
диш!

Т е р п и л и х а. Так, дочко

моя! Коли тобі що і наверзеться на ум, то подумай, для кого і для чого виходиш за возного замуж.

Н а т а л к а. Так я сказала уже, що все для тебе зроблю, тільки щоб не спішили з весіллям.

В ы б о р н ы й. А нащо ж і одкладовать в довгий ящик; адже ми не судді.

Т е р п и л и х а. Да треба ж таки прибраться к весіллю: хоть рушники і єсть готові, так іще дечого треба.

В ы б о р н ы й. Аби рушники були, а за прибори на весілля не турбуйтеся: наш возний - чоловік, не взяв його кат - на свій кошт таке бундючне весілля уджигне, що ну! Послухайте ж сюда: сьогодні зробимо сватання, і ви подавайте рушники, а там уже умовитеся собі з паном женихом і за весілля. Прощайте! Гляди ж, Наталко, не згедзайся, як старости прий дуть!

Пам'ятуй, що ти обіщала матері.
Прощайте, прощайте!

Т е р п и л и х а. Прощайте, пане виборний. Спасеть вас бог за вашу приязнь.

(Уходить вместе с выборным).

ЯВЛЕНИЕ 7

Наталка (одна)

Не минула мене лиха година; возний гірше реп'яха причепився. А здається, що Макогоненко до всей біди привідця. Боже милосердний! Що зо мною буде! Страшно і подумать, як з немилим чоловіком весь вік жити, як нелюба миловати, як осоружного любити. Кудя мені діватись? Де поміщі шукати? Кого просити? Горе мені! Добрі люди, помігите мені, пожалійте мене! А я од всього серця жалію об дівках, які в такій біді, як я тепер. (Ста новится на колени и, поднимая

руки вверх, говорит), Боже! Коли уже воля твоя єсть, щоб я була за возним, ти вижени любов до Петра із мого серця і наверни душу мою до возного, а без сього чуда я пропаду навіки... (Встаєт и поєт).

Чого ж вода каламутна, чи не хвиля збила?

Чого ж і я смутна тепер, чи не мати била?

Мене ж мати та не била - самі сльози ллютьсє;

Од милого людей нема, од нелюба шлютьсє.

Прийди, милий, подивисє, яку терплю муку!

Ти хоть в серці, но од тебе беруть мою руку.

Спіши, милий, спаси мене од лютої напасті!

За нєлюбом коли буду, то мушу пропасти.

ДЕЙСТВИЕ II

Театр представляет прежнюю улицу.

ЯВЛЕНИЕ 1

Микола (один).

Один собі живу на світі, як би-
линка на полі; сирота - без роду,
без племені, без талану і без
приюту. Що робить - і сам не
знаю. Був у городі, шукав міста,
но скрізь опізнився. (Думаєт).
Одважусь в пекло на три дні! Пі-
ду на Тамань, пристану до чор-
номорців. Хоть із мене і непо-
казний козак буде, та єсть же і
негідніші од мене. Люблю я ко-
заків за їх обичай! Вони коли не
п'ють, то людей б'ють, а все не
гуляють. Заспіваю лиш пісню їх,
що мене старий запорожець
Сторчогляд вивчив.

N 12

Гомін, гомін, гомін, гомін по
діброві,

Туман поле покриває, мати
сина виганяє.

"Іди, сину, іди, сину, пріч од
мене,

Нехай тебе орда возьме, нехай
тебе орда возьме".

"Мене, мати, мене, мати, орда
знає,

В чистім полі об'їжджає, в чистім
полі об'їжджає".

"Іди, сину, іди, сину, пріч од
мене,

Нехай тебе ляхи возьмуть, нехай
тебе ляхи возьмуть".

"Мене, мати, мене, мати, ляхи
знають,

Пивом-медом наповають, пивом-медом
наповають".

"Іди сину, іди, сину, пріч од мене,

Нехай тебе турчин возьме, не-

хай тебе турчин возьме".

"Мене, мати, мене, мати, турчин знає,

Сріблом, злотом наділяє, сріблом, злотом наділяє".

"Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,

Нехай тебе москаль возьме, нехай тебе москаль возьме".

"Піду, мати, москаль мене добре знає,

Давно уже підмовляє, давно мене підмовляє.

У москаля, у москаля добре жити,

Будем татар, турків бити, будем татар, турків бити".

Так і я з чорноморцями буду тетерю їсти, горілку пити, люльку курити і черкес бити. Тільки там треба утаїти, що я письменний: у них, кажуть, із розумом не треба висоватись; та се невелика штука. І дурнем не трудно прикинутись.

ЯВЛЕНИЕ 2

Петро и Микола.

П е т р о (выходит на сцену и,
не видя Миколы, поет).

№ 13

Сонце низенько,
Вечір близенько,
Спішу до тебе,
Лечу до тебе,
Моє серденько!
Ти обіщалась
Мене вік любити,
Ні з ким не знаться
І всіх цураться,
А для мене жити.
Серденько моє,
Колись ми обоє
Любились вірно,
Чесно, примірно
І жили в покої.
Ой, як я прийду,

Тебе не застану,
Згорну я рученьки
Згорну я білії
Та й нежив стану...

М и к о л а (в сторону). Се не із
нашого села і вовся мені незна-
комий.

П е т р о (в сторону). Яке се се-
ло? Воно мені не в приміту.

М и к о л а (підходя к Петру)
Здоров, пане брате! Ти,
здається, не тутешній.

П е т р о. Ні, пане брате.

М и к о л а. Відкіль же ти?

П е т р о. Я?.. (С улыбкою). Не
знаю, як би тобі і сказати - від-
кіль хочеш...

М и к о л а. Та уже ж ти не за-
був хоть того міста, де родився?

П е т р о. О, запевне не забув,
бо і вовся не знаю.

М и к о л а. Та що ж ти за чоло-
вік?

П е т р о. Як бачиш: бурлака на
світі; тиняюсь од села до села, а

тепер іду в Полтаву.

М и к о л а. Може, у тебе родичі єсть в Полтаві або знакомі?

П е т р о. Нема у мене ні родичів, ні знайомих. Які будуть знакомі або родичі у сироти?

М и к о л а. Так ти, бачу, такий, як і я - безпритульний.

П е т р о. Нема у мене ні кола, ні двора: весь тут.

М и к о л а. О братику (берет Петра за руку). Знаю я добре, як тяжко бути сиротою і не мати містечка, де б голову приклонити.

П е т р о. Правда твоя, брате; но я, благодареніє богу, до сього часу прожив так на світі, що ніхто нічим мене не уразить. Не знаю, чи моя одинакова доля з тобою, чи од того, що і ти чесний парубок, серце моє до тебе склоняється, як до рідного брата. Будь моїм приятелем...

ЯВЛЕНИЕ 3

Те же й возный выходит от Терпилихи с перевязанною рукою шелковнм платком.

Выбороный - в белом рушнике через плечо, каковые дают в Малороссии старостам при сватанье.

Возный выходит вперед и прохаживается впоперечь сцены с довольною миною.

Микола и Петро стоят в стороне поотдаль, а выборный громко говорит в дверь Терпилихи.

В ы б о р н ы й. Та ну-бо, Борисе, іди з нами! Мені до тебе діло єсть.

Т е р п и л и х а (в своей хате).
Дайте йому покой, пане виборний! Нехай трохи прочумається.

В ы б о р н ы й. Та надворі швидше провітриться.

Т е р п и л и х а. В хаті лучше:

тут ніхто не побачить і не осудить.

В о з н о р н о й. За всі голови! (Отходить от двери). Не стидно, хоть на сватанні і через край смикнув окаянної варенухи (Увидя Миколу). Здоров, Миколо! Що ти тут робиш? Давно вернувся із города?

В о з н о й. Не обрїтається лі в городі новинок таких курйозних?

В о з н о р н о й. Адже ти був на базарі - що там чути?

М и к о л а. Не чув, далебі, нічого. Та в городі тепер не до новин; там так старі доми ламають, та улиці застроюють новими домами, та кришки красять, та якісь пішоходи роблять, щоб в грязь добре, бач, ходити було пішки, що аж дивитись мило.

В о з н о й. Дивитись мило, а слухати, що міщанство і купечество говорить, чи мило, чи ні?

В и б о р н и й. А що ж вони будуть говорити? Не тепер же та й не од себе видумали таку перестройку города. Хто ж виноват безпечним людям, що не запаслися заздалегідь деревом, досками і дранню. Од того і тяжко. Ви думаєте, весело і старшині принуждати других виконувати те, що їм велять. Та що ж робить, нігде дітись, коли треба управлятись.

В о з н и й. Що правда, то правда; трохи крутенько загалили, так і те ж треба сказати, що всякий господар для себе ж і строїть.

М и к о л а. Інші хати такі були, що якби не веліли порозламовати, то б од вітру самі попадали і подавили б своїх хазяїнів. Коли прислухатись, хто більше гримає на сю перестройку, то одні тузи, багаті. А середнього розбору мовча строять. Да уже

ж і город буде, мов мак цвіте!
Якби покойні шведи, що згину-
ли під Полтавою, повставали, то
б тепер не пізнали Полтави!

В о з н ы й. По крайній мірі -
теє-то як його - чи не чути чого
об обидах, спорах і грабежах і -
теє-то як його - о жалобах і поз-
вах?

В ы б о р н ы й. Та що його пи-
тати: він по городу гав ловив та
вигрішки продавав... (К Мико-
ле). Чом ти, йолопе, не кла-
няєшся пану возному та не поз-
доровиш його? Адже бачиш - він
заручився.

М и к о л а. Поздоровляю вас,
добродію... А з ким же бог при-
вів?

В о з н ы й. З найкращою зо
всього села і всіх прикосновен-
них околиць дівицею.

В ы б о р н ы й. Не скажемо,
нехай кортить! (Отходя). А се що
за парубок?

М и к о л а. Се мій знакомий;
іде із Коломака в Полтаву на за-
робіток.

В о з н ы й. Хіба-разві - теє-то
як його - із Коломака через на-
ше село дорога в город?

П е т р о. Я нарощне прийшов
сюда з ним побачитись.

Выборный и возный уходят.

ЯВЛЕНИЕ 4

Петро и Микола.

П е т р о. Се старший в вашім
селі?

М и к о л а. Який чорт; він жи-
ве тільки тут; бач, возний - так і
бундючиться, що помазався па-
ном. Юриста завзятий і хапун
такий, що із рідного батька злу-
пить!

П е т р о. А то, другий?

М и к о л а. То виборний Мако-
гоненко; чоловічок і добрий був
би, так біда - хитрий, як лисиця,

і на всі сторони мотається; де не посій, там і уродиться, і уже де і чорт не зможе, то пошли Макогоненка, зараз докаже.

П е т р о. Так він штука! Кого ж вони висватали?

М и к о л а. Я догадуюсь; тут живе одна бідна вдова з дочкою, то, мабуть, на Наталці возний засватався, бо до неї багато женихів залицялись.

П е т р о (в сторону). На Наталці!.. (Успокоюсь). Но Наталка не одна на світі. (К Миколі). Так, видно, Наталка багата, хороша і розумна?

М и к о л а. Правда, хороша і розумна, а до того і добра; тільки не багата. Вони недавно тут поселились і дуже бідно живуть. Я далекий їх родич і знаю їх бідне проживання.

П е т р о. Де ж вони перше жили?

М и к о л а. В Полтаві.

П е т р о (с ужасом). В Полтаві!..

М и к о л а. Чого ж ти не своїм голосом крикнув?

П е т р о. Миколо, братику мій рідний! Скажи по правді: чи давно уже Наталка з матір'ю тут живуть і як вони прозиваються?

М и к о л а. Як тут вони живуть... (Говорит протяжно, как будто в мислях рассчитывает время), Четвертий уже год. Вони оставили Полтаву зараз по смерті Наталчиного батька.

П е т р о (вскрикивает). Так він умер!

М и к о л а. Що з тобою робиться?

П е т р о. Нічого, нічого... Скажи, будь ласкав, як вони прозиваються?

М и к о л а. Стара прозивається Терпилиха Горпина, а дочка - Наталка.

Петро всплескивает руками,

закриває ими лице, опускає голову і стоїть неподвижно.

М и к о л а (б'єт себе по лбу і
делает знак, как будто что-то
отгадав, і говорить), Я не знаю,
хто ти, і тепер не питаюся,
тільки послухай:

N 14

Вітер віє горою,
Любивсь Петрусь зо мною,
Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус!
Полюбила Петруся
І сказати боюся,
Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус!
А за того Петруся
Била мене матуся,
Ой, лихо, не Петрусь...
Де ж блукає мій Петрусь,
Що і досі не вернувсь?
Ой, лихо, не Петрусь...
Я хоть дівка молода,

Та вже знаю, що біда.

Ой, лихо, не Петрусь,

Лице біле, чорний ус!

А що, може, не одгадав? (Обнімає Петра).

П е т р о. Так, угадав!.. Я - той нещасний Петро, якому Наталка припівала сю пісню, якого вона любила і обіщала до смерті не забути, а тепер...

М и к о л а. Що ж тепер? Іще ми нічого не знаємо, може, і не її засватали.

П е т р о. Но серце моє замирає, начувається для себе великого горя. Братику Миколо, ти говорив мені, що ти їх родич, чи не можна тобі довідатися о сватанні Наталки? Нехай буду знати свою долю.

М и к о л а. Чому ж не можна? Коли хочеш, я зараз піду і все розвідаю. Та скажи мені, чи говорити Наталці, що ти тут?

П е т р о. Коли вона свободна,

то скажи за мене, а коли заручена, то краще не говори. Нехай один буду я горювати і сохнути з печалі. Нащо їй вспоминати об тій, якого так легко забула!

М и к о л а. Стережись, Петре, нарікати на Наталку. Скільки я знаю її, то вона не од того іде за возного, що тебе забула. Подожди ж мене тут. (Уходить к Терпилихе).

ЯВЛЕНИЕ 5

Петро (один).

Чотири годи уже, як розлучили мене з Наталкою. Я бідний був тогді і любив Наталку без всякої надєжди. Тепер, наживши кровавим потом копійку, спішив, щоб багатому Терпилові показатись годним його дочки; но вмісто багатого батька найшов мать і дочку в бідності і без поміщі. Все здається, близило

мене до щастя, но, як на те, треба ж опізнитись одним днем, щоб горювати во всю жизнь! Кого безталання нападе, тому нема ні в чім удачі. Правду в тій пісні сказано, що сусідові все удається, всі його люблять, всі до його липнуть, а другому все як одрізано. (Поет).

N 15

У сусіда хата біла,
У сусіда жінка мила,
А у мене ні хатинки,
Нема щастя ані жінки.
За сусідом молодиці,
За сусідом і вдовиці,
І дівчата поглядають, -
Всі сусіда полюбляють.
Сусід ранше мене сіє, -
У сусіда зеленіє,
А у мене не орано
І нічого не сіяно.
Всі сусіда вихваляють,

Всі сосіда поважаюсь;
А я марно часи трачу,
Один в світі - тільки плачу.

Во время пения Макогоненко
выходит на сцену, слушает и по
окончании подходит к Петру и
говорит.

ЯВЛЕНИЕ 6

Петро и выборный.

В ы б о р н ы й. Ти, небоже, і
співака добрий.

П е т р о. Не так, щоб дуже - от
аби-то.

В ы б о р н ы й. Скажи ж мені,
відкіль ти ідеш, куда і що ти за
чоловік?

П е т р о. Я собі бурлака; шу-
каю роботи по всіх усядах і те-
пер іду в Полтаву.

В ы б о р н ы й. Де ж ти бував,
що ти видав і що чував?

П е т р о. Довго буде все розка-

зовати. Був я і у моря; був на Дону, був на лінії, заходив і в Харков.

В у б о р н ы й. І в Харкові був? Лепський то десь город?

П е т р о. Гарний город; там всього доброго єсть, я і в театрі був.

В у б о р н ы й. Де? В театрі? А що се таке театр, город чи містечко?

П е т р о. Ні, се не город і не містечко, а в городі вистроєний великий будинок. Туда ввечері з'їжджаються пани і сходяться всякі люди, хто заплатити може, і дивляться на комедію.

В у б о р н ы й. На комедію (знак удивлення.) Ти ж бачив, пане брате, сю комедію, яка вона?

П е т р о. І не раз бачив. Се таке диво - як побачиш раз, то і вдруге схочеться.

ЯВЛЕНИЕ 7

Те же и возный.

В о з н ы й. Що ти тут, старосто мій, - тее-то як його - розглагольствуєш з пришельцем?

В ы б о р н ы й. Та тут диво, добродію; сей парняга був у театрі та бачив і комедію і зачав було мені розказовати, яка вона, та ви перебили.

В о з н ы й. Комедія, сиріч, лицедійство. (К Петру). Продолжай, вашець...

П е т р о. На комедії одні виходять - поговорять, поговорять та й підуть; другі вийдуть - те ж роблять; деколи під музику співають, сміються, плачуть, лаються, б'ються, стріляються, колються і умирають.

В ы б о р н ы й. Так таке то комедія? Єсть же на що дивитись, коли люди убиваються до смерті; нехай їй всячина!..

В о з н ы й. Вони не убиваються і не умирають - теє-то як його - наосяще, а тільки так удають іскусно і прикидаються мертви-ми. О, якби справді убивалися, то б було за що гроші заплати-ти!

В ы б о р н ы й. Так се тільки гроші видурюють! Скажи ж, бра-тику, яке тобі лучче всіх полю-билось, як каже пан возний, ли-цемірство?

В о з н ы й. Не лицемірство, а лицедійство.

В ы б о р н ы й. Ну, ну! Лице-дійство...

П е т р о. Мені полюбилась на-ша малоросійська комедія; там була Маруся, був Климовський, Прудіус і Грицько.

В ы б о р н ы й. Розкажи ж ме-ні, що вони робили, що говори-ли.

П е т р о. Співали московські пісні на наш голос, Кли-

мовський танцював з москалем. А що говорили, то трудно розібрати, бо сю штуку написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова.

В у б о р н ы й. Москаль? Нічого ж і говорити! Мабуть, вельми нашкодив і наколотив гороху з капустою.

П е т р о. Климівський був письменний, компоновав пісні і був виборний козак: служив в полку пана Кочубея на баталії з шведами під нашою Полтавою.

В о з н ы й. В полку пана Кочубея? Но в славнії полтавській времена - теє-то як його - Кочубей не бил полковником і полка не іміл; ібо і пострадавший от ізверга Мазепи за вірність к государю і отечеству Василій Леонтійович Кочубей бил генеральним суддею, а не полковником.

В у б о р н ы й. Так се так не во

гнів сказати: буки-барабан-башта, шануючи бога і вас.

В о з н ы й. Великая неправда виставлена пред очі публичності. За сіє малоросійська літопись вправі припозвать сочинителя позвом к отвіту.

П е т р о. Там і Іскру почитують.

В о з н ы й. Іскра, шурин Кочубея, бил полковником полтавським і пострадал вмісті з Кочубеем, мало не за год до Полтавської баталії; то думать треба, що і полк не ему принадлежал во врем'я сраженія при Полтаві.

П е т р о. Там Прудіуса і писаря його Грицька дуже бридко виставлено, що нібито царську казну затаїли.

В о з н ы й. О, се діло возможне і за се сердиться не треба. В сім'ї не без виродка - теє-то як його. Хіба єсть яка земля, праведними

Іовами населена? Два плута в селі і селу безчестям не роблять, а не тільки цілому краєві.

В у б о р н ы й. От то тільки нечепурне, що москаль взявся по-нашому і про нас писати, не бачивши зроду ні краю і не знавши обичаїв і повір'я нашого. Коли не піп...

В о з н ы й (перебивая). Полно, довольно, годі, буде балакати. Тобі яке діло до чужого хисту? Ходім лиш до будуючої моєї тещі. (Уходять.)

ЯВЛЕНИЕ 8

Петро (один).

Горько мені слухати, що Терпилиху зоветь другий, а не я, тещею. Так Наталка не моя? Наталка, котору я любив більше всього на світі; для которой одважовав жизнь свою на всі біди, для которой стогнав під тяжкою

роботою, для котрої скитався
на чужині і зароблену копійку
збивав до купи, щоб розбагатіть
і назвать Наталку своєю вічно! І
коли сам бог благословив мої
труди, Наталка тогді достається
другому! О злая моя доле! Чом
ти не такая, як других? (Поет).

N 16

Та йшов козак з Дону, та з До-
ну додому,

Та з Дону додому, та сів над
водою.

Сівши над водою, проклинає
долю:

Ой доле, ти, доле, доле моя
злая!

Доле моя злая, чом ти не та-
кая!

Чом ти не такая, як доля чу-
жая?

Другим даєш лишнє, мене ж
обижаєш,

І що мені миле, і те однімаєш.
Не спасибі долі, коли козак в
полі,
Бо коли він в полі, тогді він на
волі.
Ой, коли б ти, доле, вийшла ко
мні в поле,
Тогді б ти згадала, кого оби-
жала.

ЯВЛЕНИЕ 9

Петро и Микола.
П е т р о. А що, Миколо! яка
чутка?
М и к о л а. Не успів нічого і
спитати. Лихий приніс возного з
виборним. Та тобі б треба при-
таїтись де-небудь. Наталка обі-
щала на час сюда вийти.
П е т р о. Як я удержусь не по-
казатись, коли побачу свою ми-
лу?
М и к о л а. Я кликну тебе, ко-
ли треба буде.

Петро прячется

ЯВЛЕНИЕ 10

Микола и Наталка.

Н а т а л к а (выходя поспешно). Що ти хотів сказати мені Миколо? Говори швидше, бо за мною зараз збігаються.

М и к о л а. Нічого. Я хотів спитати тебе, чи ти справді посватана за возного?

Н а т а л к а (печально). Посватана... Що ж робить, не можна більше сопротивлятися матері. Я і так скільки одвильовалася і всякий раз убивала її своїм одказом.

М и к о л а. Ну, що ж? Возний - не взяв його враг - заavidний жених. Не бійсь, полюбиться, а може, і полюбивсь уже?

Н а т а л к а (с упреком). Миколо, Миколо! Не гріх тобі тепер надо мною сміятись! Чи можна

мені полюбити возного або кого
другого, коли я люблю одного
Петра. О, коли б ти знав його,
пожалів би і мене, і його.

М и к о л а. Петра? (Поет).

Що за того Петруся

Била мене матуся.

Ой, лихо, не Петрусь,

Лице біле, чорний ус.

Н а т а л к а (заплакав). Що ти
мені згадав! Ти роздираєш моє
серце. О, я бідна! (Помолчав,
указує на реку). Бачиш
Ворскло?.. Або там, або ні за
ким.

М и к о л а (показує в ту
сторону, куда спрятався Петро).
Бачиш ту сторону? Отже, і в
Ворсклі не будеш, і журитись пе-
рестанеш.

Н а т а л к а. Ти, мені здається,
побувавши довго в городі, оша-
лів і совсім не тим став, що був.

М и к о л а. Коли хочеш, то я
так зроблю, що і ти не та будеш,

що тепер.

Н а т а л к а. Ти чорт знаєть що верзеш, піду лучче додому. (Хочет уйти).

М и к о л а (удерживаєт). Пожди, одно слово вислухай, та й одв'яжись од мене.

Н а т а л к а. Говори ж - що такеє?

М и к о л а. Хочеш бачити Петра?

Н а т а л к а. Що ти? Перехрестись! Де б то він взявся?

М и к о л а. Він тут, та боїться показатись тобі, потому що ти посватана за возного.

Н а т а л к а. Чого ж йому бо-
ятись? Нам не гріх побачитись, я
іще не вінчана... Та ти обма-
нюєш!..

М и к о л а. Не обманюю -
приглядайся! Петре, явись!

Наталка при появленіи Петра
вскрикуєт: "Петро!" Петро
вскрикуєт: "Наталка!", оба

стремяться друг к другу, обнимаются.

Немая сцена.

М и к о л а (поет),

Поблукавши, мій Петрусь

До мене оп'ять вернувсь.

Ой, лихо, не Петрусь,

Лице біле, чорний ус.

П е т р о. Наталко! В який час тебе я зустрічаю!.. І для того тільки побачились, щоб навіки розлучитись.

Н а т а л к а. О Петре! Скільки сльоз вилила я за тобою. Я знаю тебе і зати не питаюся, чи іще ти любиш мене, а за себе - божусь...

М и к о л а (перебиває). Об любові поговорите другим разом, ліпшим часом; а тепер поговоріте, як з возним розв'язатись.

Н а т а л к а. Не довго з ним розв'язатись: не хочу, не піду, та й кінці в воду!

П е т р о. Чи добре так буде?
Твоя мати...

Н а т а л к а (перебиває). Мати моя хотіла, щоб я за возного вийшла замуж з тим, що тебе не було. А коли ти прийшов, то возний мусить одступитися.

П е т р о. Возний - пан, чиновний і багатий, а я не маю нічого. Вам з матір'ю треба підпори і захисти, а я через себе ворогів вам прибавлю, а не поміч подам.

Н а т а л к а. Петре! Не так ти думав, як одходив!

П е т р о. Я одинаковий, як тогді був, так і тепер, і скажу тобі, що і мати твоя не погодиться проміняти багатого зятя на бідного.

М и к о л а. Трохи Петро неправду говорить.

Н а т а л к а. Одгадую своє нещастя! Петро більше не любить мене і йому нужди мало, хоть би

я і пропала. От яка тепер правда
на світі!

N 17

Н а т а л к а.

Підеш, Петре, до тієї, яку те-
пер любиш,

Перед нею мене, бідну, за лю-
бов осудиш.

П е т р о.

Я другої не полюбив і любить
не буду,

Тебе ж, моє серденьтко, по
смерть не забуду.

О б а в м е с т е.

Н а т а л к а

Коли б любив по-прежньому,

То б не мав цураться;

Не попустив свою милу

Другому достаться.

П е т р о

Люблю тебе по-прежньому,

Не думав цураться;

Не попусти мою милу

Другому достаться.

Н а т а л к а.

Я жизнь свою ненавижду, з
серцем не звладію,

Коли Петро мій не буде, то
смерть заподію.

П е т р о.

Коли вірно Петра любиш, так
живи для його,

Молись богу, моя мила, не
страшись нікого.

О б а.

Бог допоможе серцям вірним пе-
режити муки;

Душі наші з'єдинились, з'єди-
нить і руки.

М и к о л а. Так, Наталко! Мо-
лись богу і надійся од його
всього доброго. Бог так зробить,
що ви обоє незчуєтесь, як і щас-
тя на вашій стороні буде.

Н а т а л к а. Я давно уже пок-
лялась і тепер клянусь, що кро-
мі Петра ні за ким не буду. У ме-
не рідна мати - не мачуха, не

схоче своєї дитини погубити.

П е т р о. Дай боже, щоб її природна доброта взяла верх над приманою багатого зятя.

Н а т а л к а. Петре! Любиш ти мене?

П е т р о. Ти все-таки не довіряєш? Люблю тебе більше, як самого себе.

Н а т а л к а. Дай же мені свою руку! (Взявши руки). Будь же бодрим і мені вірним, а я навік твоя.

М и к о л а. Ай Наталка! Ай Полтавка! От дівка, що і на краю пропасті не тільки не здригнулась, но і другого піддержує. (К Наталке). За се заспіваю тобі пісню про Ворскло, щоб ти не важилась його прославляти собою, воно і без тебе славне. (Поет).

Ворскло річка
Невеличка,
Тече здавна,
Дуже славна
Не водою, а войною,
Де швед поліг головою.
Ворскло зріло
Славне діло:
Як цар білий,
Мудрий, смілий,
Побив шведську вражу силу
І насипав їм могилу.
Козаченьки
З москалями
Потішились
Над врагами,
Добре бившись за Полтаву
Всій Росії в вічну славу!
П е т р о. Отже ідуть...
М и к о л а. Кріпись, Петре, і
ти, Наталко!.. Наступає хмара, і
буде великий грім.

ЯВЛЕНИЕ 11

Те же, возный, выборный и Терпилиха.

В ы б о р н ы й. Що ви тут так довго роздабарюєте?

В о з н ы й. О чем ви - теє-то як його - бесідуєте?

Т е р п и л и х а (увидя Петра). Ох, мені лихо!

Н а т а л к а. Чого ви лякаєтесь, мамо? Се Петро.

Т е р п и л и х а. Свят, свят, свят! Відкіль він взявся? Се ма-ра!

П е т р о. Ні, се не мара, а се я - Петро, і тілом, і душею.

В о з н ы й (к виборному). Що се за Петро?

В ы б о р н ы й. Се, мабуть, той, що я вам говорив, Наталчпн любезний, пройдисвіт, ланець.

В о з н ы й (к Петру). Так ти, вашець, Петро? Чи не можна б - теє-то як його - убиратись своєю дорогою, бо ти, кажеться, бачиться, видиться, здається,

меж нами лишній.

Н а т а л к а. Почому ж він лишній?

Т е р п и л и х а. І відомо - лишній, коли не в час пришов хати холодити.

П е т р о. Я вам ні в чім не помішаю, кінчайте з богом те, що почали.

Н а т а л к а. Не так-то легко можна окончити те, що вони почали.

В о з н ы й. А по якій би то такій резонній причині?

Н а т а л к а. А по такій причині: коли Петро мій вернувсь, то я не ваша, добродію.

В о з н ы й. Однако ж, вашеці проше, ви рушники подавали, сиріч - теє-то як його - ти одружилася зо мною.

Н а т а л к а. Далеко іще до того, щоб я з вами одружилася! Рушники нічого не значать.

В о з н ы й (к Терпилихе). Не

прогнівайся, стара. Дочка твоя - теє-то як його - нарушаєть уза- коненний порядок. А понеже рушники і шовковая хустка суть доказательства добровольного і непринужденного єя согласія бить моєю сожительницею, то в такому випадкі станете пред суд, заплатите пеню і посидите на вежі.

В ы б о р н ы й. О, так! так! Зараз до волосного правленія та і в колоду.

Т е р п и л и х а (со страхом). Батечки мої, умилосердітесь! Я не одступаю од свого слова. Що хочете робіте з Петром, а Наталку, про мене, зв'яжіте і до вінця ведіте.

Н а т а л к а. Не докажуть вони сього. Петро нічого не виноват, а я сама не хочу за пана возного: до сього силою ніхто мене не принудить. І коли на те іде, так знайте, що я вічно одрікаюсь од

Петра і за возним ніколи не буду.

М и к о л а. Що то тепер скажуть?

В ы б о р н ы й. От вам і Полтавка! Люблю за обичай!

Т е р п и л и х а. Вислухайте мене, мої рідніі! Дочка моя до сього часу не була такою упрямою і смілою; а як прийшов сей (указывает на Петра) шибеник, пройдисвіт, то і Наталка обезуміла і зробилась такою, як бачите. Коли ви не випровадите відсіль сього голодрабця, то я не ручаюсь, щоб вона і мене послухала.

В о з н ы й и В ы б о р н ы й (вместе). Вон, розбишако, із нашого села зараз... І щоб твій і дух не пах! А коли волею не підеш, то туду заправторимо, де козам роги правлять.

Т е р п и л и х а. Зслизни, маро!

П е т р о. Утихомиртесь на час

і вислухайте мене: що ми любив-
лись з Наталкою, про те і богу, і
людям ізвісно; но щоб я Наталку
одговорював іти замуж за пана
возного, навчав дочку не слуха-
ти матері і поселяв несогласіє в
сім'ї - нехай мене бог накаже!
Наталко, покорися своїй долі,
послухай матері, полюби пана
возного і забудь мене навіки!
(Отворачивается й утираєт сле-
зы. Все показывают вид участия
в горести Петра, даже и воз-
ный).

Т е р п и л и х а (в сторону).
Добрий Петро! Серце моє про-
тив волі за його вступається!

Наталка плачет, возный рас-
суждает.

В ы б о р н ы й. Що не говори,
а мені жаль його.

М и к о л а. На чім то все се
окошиться?

В о з н ы й (Петру). Ти, ва-
щець, - теє-то як його - куда те-

пер помандруєш?

П е т р о. Я ішов в Полтаву, но тепер піду так, щоб ніколи сюда не вертатись... Іще пару слов скажу Наталці. Наталко! Я через тебе оставив Полтаву і для тебе в дальніх сторонах трудився чотири годи; ми з тобою вирости і згодовалися вкупі у твоєї матері, ніхто не воспретить мені почитати тебе своєю сестрою. Що я нажив - все твоє: на, возьми! (Вынимает из-за пазухи завернутые в лубки деньги). Щоб пан возний ніколи не попрекнув тебе, що взяв бідну і на тебе іздержався. Прощай! Шануй матір нашу, люби свого судженого, а за мене одправ панахиду.

Н а т а л к а. Петре! Нещастя моє не таке, щоб грішми можна од його одкупитися: воно тут! (Показывает на сердце). Не треба мені грошей твоїх. Вони мені не допоможуть. Но бідою нашою

не потішаться вороги наші... І
моїй житні кінець недалеко...
(Склоняється на плечо Петру).

Т е р п и л и х а (подбегает и
обнимає Петра). Петре!

Н а т а л к а (обнимає Петра,
говорит матери). Мамо! Кого ми
теряємо!

М и к о л а (виборному). А тобі
як він здається?

В и б о р н ы й. Такого чолові-
ка, як Петро, я зроду не бачив!

В о з н ы й (вышед вперед на
сцену). Размишлял я предо-
вольно, і нашел, что великодуш-
ной поступок всякої страсті в
нас пересиливаєть. Я - возний і
признаюсь, что от рожденія
мого расположен к добрим ді-
лам; но, за недосужністю по
должності і за другими клопота-
ми, доселі ні одного не зділал.
Поступок Петра, толіко усерд-
ний і без примісу ухищренія,
подвигаєть мене на нижесліду-

ющеє... (К Терпилихе). Ветхая
деньми! благословиши лі на
благое діло?

Т е р п и л и х а. Воля ваша,
добродію! Що не зробите, все
буде хороше: ви у нас пан
письменный.

В о з н ы й. Добрий Петре і
бойкая Наталко! Приступіте до
мене! (Берет их за руки, подво-
дит к матери и говорит). Бла-
гослови дітей своїх щастям і
здоров'ям. Я одказуюсь од На-
талки і уступаю Петру во вічнеє
і потомственное владініє з тим,
щоб зробив її благополучною.
(К зрителям). Поєліку же я - воз-
ний, то по привілегії, Статутом
мні наданой, заповідаю всім:
"Где два б'ються - третій не мі-
шайсь!" і твердо пам'ятовать,
що насильно милим не будеш.

П е т р о и Н а т а л к а (когда
возный говорит к зрителям, об-
нимают мать, а по окончании

говорят). Мати наша рідная, благослови нас!

Т е р п и л и х а. Бог з'єднаєть вас чудом, нехай вас і благословить своєю благостію...

М и к о л а. От такові-то наші полтавці! Коли діло піде, щоб добро зробити, то один перед другим хватаються.

В ы б о р н ы й. Наталка - по всьому полтавка, Петро - полтавець, та й возний, здається, не з другою губернію.

П е т р о. Наталко! Тепер ми ніколи не розлучимося. Бог нам поміг перенести біди і напасті, він допоможе нам вірною любовію і порядочною життю бути приміром для других і заслужить прозвіще добрих полтавців. Заспівай же, коли не забула, свою пісню, що я найбільше люблю.

Н а т а л к а. Коли кого любиш, того нічого не забудеш.

N19

Ой я дівчина Полтавка,
А зовуть мене Наталка:
Дівка проста, не красива,
З добрим серцем, не спесива.
Коло мене хлопці в'ються
І за мене часто б'ються,
Но я люблю Петра дуже,
А до других мні байдуже.
Мої подруги пустують
І зо всякими жартують,
А я без Петра скучаю
І веселості не знаю.
Я з Петром моїм щаслива,
І весела, і жартлива,
Я Петра люблю душею,
Він один владієть нею.

Х о р
Начинаймо веселиться,
Час нам сльози осушити;
Доки лиха нам страшиться,
Не до смерті ж в горі жити.

Нехай злії одні плачуть,
Бо недобре замишляють;
А полтавці добрі скачуть,
Не на зло другим гуляють.
Коли хочеш бути щасливим,
То на бога полагайся;
Перенось все терпеливо
І на бідних оглядайся.

Додатково (аналіз, скорочено,
характеристика героїв тощо):

<https://dovidka.biz.ua/?s=%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%D0%D0%BA%D0%B0+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0>